

ՎՈՒՐԴՅԱ Ա. ԳԱՍՊԱՐՅԱՆ

*Խ. Արուսյանի անվան Հայկական պետական
մանկավարժական համալսարան, մ.գ.թ.*

ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄՈՒՄ ՀԱՅ ՊԱՐՏԻՋԱՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԼՈՒՍԱԲԱՆՈՒՄԸ ՊՐՈՖԵՍՈՐ ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՂԱԶԱԽԵՑՅԱՆԻ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

Բանալի բառեր՝ Խորհրդային Միություն, Խորհրդային Հայաստան, Գերմանիա, Հայրենական պատերազմ, պարտիզաններ, ռազմագերիներ, ջոկատ:

Հայ պատմաբաններն իրենց ուսումնասիրություններում զգալի տեղ են հատկացրել Հայրենական մեծ պատերազմում տարած հաղթանակում հայ պարտիզանների ներդրած ավանդի հիմնահարցի լուսաբանմանը: Դա պատահական չէ, քանի որ հայ պարտիզանները, իրոք, արժանի ավանդ ունեն խորհրդային պարտիզանական շարժման գործընթացում: Միայն Ուկրաինայում և Բելոռուսիայում 1941-1944 թթ. մարտնչել են ավելի քան 2000 հայեր, Ղրիմում և Հյուսիսային Կովկասում՝ 500, Մերձքալթիկայում և Կալինինի մարզերում՝ 200 և այլն¹:

Հայ պատմաբաններից առաջինների թվում հիմնահարցը լուսաբանել է պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Վլադիմիր Նահապետի Ղազախեցյանը: Նա այդ հարցին առաջին անգամ անդրադարձել է 1962 թ. Հայկական ՍՍՌ գիտությունների ակադեմիայի հասարակական գիտությունների

¹ Հարությունյան ԿԱ., Հայ ժողովրդի զավակների մասնակցությունը Հայրենական մեծ պատերազմին (1941-1945 թթ.), Երևան, 2016, էջ 192:

«Տեղեկագիր» հանդեսի առաջին համարում, որտեղ ռուսերեն տպագրել է «Հայկական պարտիզանական ջոկատի կազմակերպումը Ժիտոմիրի մարզում 1943 թվականին» հոդվածը: Խոսքը վերաբերում է Ուկրաինայում 1941-1944 թթ. գերմանացիների դեմ մարտնչած գններալ-լեյտենանտ Մ.Ի. Նաումովի պարտիզանական միավորման կազմում 1943 թ. կազմավորված Անաստաս Միկոյանի անվան հայկական պարտիզանական ջոկատին: Վ. Ղազախեցյանի հոդվածի համար աղբյուրագիտական հիմք են հանդիսացել Մ.Ի. Նաումովի՝ ԽՄԿԿ կենտկոմի մարքսիզմ-լենինիզմի ինստիտուտի ուկրաինական մասնաճյուղի արխիվի նյութերը, հայկական ջոկատի հրամանատար Արամայիս Հովսեփյանի և մարտիկների սղագրական հաշվետվությունները²:

Հեղինակը լուսաբանել է Հայրենական մեծ պատերազմի տարիներին Ուկրաինայի տարածքում մարտնչած ազգային ամենախոշոր պարտիզանական ստորաբաժանման պատմությունը: Այդ հոդվածը Վ. Ղազախեցյանի համար հիմք է հանդիսացել 1965 թ. հրատարակելու «Միկոյանի անվան պարտիզանական ջոկատը» գրքույկը՝ բաղկացած 110 էջից³: 1982 թ. Ղազախեցյանը «Բանքեր Հայաստանի արխիվների» հանդեսի 1972 թ. երկրորդ համարում տպագրում է «Արխիվային նյութեր հայ պարտիզանների մասին» հրապարակումը (էջ 141-154): Այստեղ հեղինակը հիմնականում անդրադառնում է 1943-1944 թթ. Լենինգրադի և Կալինինի մարզերում մարտնչած Գերմանի անվան 3-րդ պարտիզանական քրիզադի 4-րդ գնդի կազմում գոր-

² Казакевич В.Н., Организация партизанского отряда в Житомирской области в 1943 году, „Известия“ общественных наук АН Арм. ССР, 1962, N 1, с. 3.

³ Ղազախեցյան Վ.Ն., Միկոյանի անվան պարտիզանական ջոկատը, Երևան, 1965:

ծած 41-րդ ջոկատի գործունեությանը, որը գրեթե ամբողջովին համալրված էր գերմանական գերությունից փախած հայ ռազմագերիներով: Ջոկատի հրամանատարն էր կապիտան Արտեմ Գևորգի Սաղումյանը:

Հայրենական մեծ պատերազմում ֆաշիստական Գերմանիայի դեմ տարած հաղթանակի 40-ամյակի առթիվ Վ. Ղազախեցյանը հոդված տպագրեց Հայկական ԽՍՀ ԳԱ «Լրարեր հասարակական գիտությունների» հանդեսի 1985 թ. նրկրորդ համարում (էջ 3-16), որտեղ ընդհանրացված կերպով ներկայացրեց ինչպես Խորհրդային Միության զավթած տարածքներում, այնպես էլ արտասահմանյան մի շարք երկրներում մարտնչած հայ պարտիզանների գործունեությունը: Այսպես, օրինակ, հոդվածում զգալի տեղ է հատկացվել 1943 թ. փետրվարին Ուկրաինայի Լվով մարզի Սելեց-Ջավոնյեյի համակենտրոնացման ճամբարից փախած մի խումբ հայ ռազմագերիներից կազմված «Հաղթանակ» անվանակոչված պարտիզանական ջոկատի գործունեությանը: Այդ ջոկատի հրամանատարն էր Կարմիր բանակի կապիտան Սերգեյ Հարությունյանցը, իսկ կոմիսարը՝ քաղդեկ Հովհաննես Պետյանը:

«Իր գոյության առաջին մեկ տարվա ընթացքում,- գրում է Ղազախեցյանը,- ջոկատը գործել է միայնակ, Արևմտյան Ուկրաինայի քաղաքական բարդ իրադրության մեջ՝ բուրժուական ազգայնականների բանդաների միջավայրում: 1944 թ. սկզբին Վոլինի մարզում ջոկատը հանդիպեց ռազմերթ կատարող Կովպակի անվան պարտիզանական դիվիզիային (հրամանատար՝ Պ. Վերշիգորա): Ջոկատը, պահպանելով իր կազմակերպական ինքնուրույնությունը, դարձավ դիվիզիայի 3-րդ գնդի վաշտերից մեկը: Հայ պարտիզանների թիվը, հետագայում աճելով, հասավ մինչև 100-ի: Դիվիզիայի կազմում հայ պարտիզանները

արշավ կատարեցին դեպի Կարպատյան լեռներ և Բելոռուսիա: Նրանք այցի ընկան կովպակյանների վարած բազմաթիվ մարտերում՝ Պրիպյատ գետում թշնամու նավատորմիղի ջախջախման, Ույանով քաղաքի ազատագրման և այլ մարտական գործողությունների ընթացքում: Դիվիզիայի 1-ին գնդի հրամանատար Դ. Բաքրաձեն վկայում է, որ Ույանովի վրա պարտիզանների հարձակման ժամանակ Սերգո Հարությունյանցի ղեկավարած վաշտը, նետվելով առաջ, ճնշել է թշնամու պաշտպանությունը և քաղաք մտել առաջինը: Պարտիզանական դիվիզիայի, նրա կազմում հայ ժողովրդի զավակների մարտական ուղին ավարտվեց Արևմտյան Բելոռուսիայում՝ 1944 թ. հուլիսին, երբ մոտենում էր Սովետական Բելոռուսիայի ազատագրման ավարտը»⁴:

Վերոհիշյալ հոդվածում Վ. Ղազախեցյանը ավելի հանգամանորեն անդրադառնում է 1943 թ. օգոստոսին Լենինգրադի մարզում 3-րդ պարտիզանական բրիգադի կազմում կազմավորված հայկական թիվ 41 պարտիզանական ջոկատի գործունեությանը: «1943 թ. օգոստոսի 5-ին Լենինգրադի մարզի 3-րդ պարտիզանական բրիգադի հրամանատար մայոր Ա.Վ. Գերմանի հրամանով ձևավորվեց թիվ 41-ը, որում սկզբում հիմնականում ընդգրկված էին հայ ռազմիկներ: «Կամավոր,- ասված է այդ հրամանում,- պարտիզանների կողմն անցած նախկին ռազմագերի մարտիկներից ու հրամանատարներից և Կալինինի մարզի պարտիզաններից կազմակերպել թիվ 41 պարտիզանական ջոկատը»: Նրա հրամանատար նշանակվեց կապիտան Արտեմ Սաղոմյանը («Կերշենսկի»), որին որոշ ժամանակ փո-

⁴ Ղազախեցյան Վ.Ն., Հայ ժողովրդի մասնակցությունը սովետական վրիժառուների պայքարին Հայրենական մեծ պատերազմի տարիներին, «Լրաբեր հասարակական գիտությունների», 1985, N 2, էջ 8-9:

խարինել է Զավեն Համբարձումյանը (գոհվել է): Կոմիսարի պարտականությունը կատարել են Ա. Միգրովը, ապա մայոր Կ. Մատյուշենկոն («Մայկուպսկի»): Ջոկատի անձնակազմը հա-
ապ մինչև 300 մարդու, իսկ հայերի թիվը աճեց մինչև 60-ի: Ջո-
կատն ակտիվ մասնակցություն է ունեցել բրիգադի վարած
«Ռեկտային պատերազմին» Օստրով-Ռեզենկեն, Պսկով-Պոր-
խով, Չիխաչևո-Դեդովիչի գծերում: Իր գոյության 7 ամսվա ըն-
թացքում ջոկատը մարտական հաշվում գրանցել է թշնամու
ոչնչացված 2000 զինվոր ու սպա, 88 ավտոմեքենա, խորտակել
է 25 զինվորական զնացք, պայթեցրել 8 կամուրջ, հարյուրավոր
ոնխեր, ջախջախել Գորուշկայի կայազորը... Պարտիզանական
բրիգադի գործունեությունը դադարեց 1944 թ. փետրվարի 26-
ին, երբ այն միացավ Լենինգրադի մարզն ազատագրող Կար-
միր բանակի գորամասերին և 2 օր անց նրանց հետ մասնակ-
ցեց Սլավկովիչի քաղաքի ազատագրմանը»⁵:

Հոդվածում Վ. Ղազախեցյանը համառոտակի լուսաբա-
նում է Միկոյանի անվան հայկական պարտիզանական ջոկա-
տի (Ուկրաինա), Ղրիմի, Կրասնոդարի, Բրյանսկի, Օրյոլի, Բե-
լոռուսիայի, Լիտվայի, Մոլդովայի, ինչպես նաև Ֆրանսիայի,
Հոլանդիայի, Հունաստանի, Իտալիայի, Չեխոսլովակիայի և
Գերմանիայի տարածքներում մարտնչած հայ պարտիզանների
սխրանքները:

2004 թ. Վ. Ղազախեցյանը հրատարակեց «Հայ պարտի-
զանները» աշխատությունը⁶, որտեղ նախորդ ուսումնասիրու-
թյունների հիման վրա առաջին անգամ հայ պատմագիտության
մեջ փորձեց մեկ աշխատության մեջ ներկայացնել հայ պարտի-

⁵ Նույն տեղում, էջ 9:

⁶ Ղազախեցյան Վ.Ն., Հայ պարտիզանները, Երևան, 2004:

զաննների գործունեությունը հտորհրդային Միության և Եվրոպայի երկրների զավթված տարածքներում:

Հայ պատմաբաններից Վ. Ղազախեցյանը առաջիններից է, ով ցույց տվեց հայ պարտիզանների կազմավորման աղբյուրը՝ նրա հիմնական զանգվածը համարելով հայ ռազմագերիներին ու գերմանական բանակի կազմում ստեղծված հայկական լեգեոնից փախուստի դիմած հայ զինվորներին ու սպաներին: Հիշեցնենք, որ գերմանական բանակում գոյություն են ունեցել՝ ռուսական, ուկրաինական, բելոռուսական, վրացական, ադրբեջանական և այլ ազգային լեգեոններ: Հայկական լեգեոնը կազմավորվել է Լեհաստանի Պոլավի և Ուկրաինայի Պոլտավայի մարզի Լոխվիցա քաղաքների ռազմագերիների ճամբարներում: Ընդհանուր առմամբ, կազմավորվել է լեգեոնի 10 գումարտակ, որտեղ ընդգրկվել է 8-9 հազար հայ ռազմագերի⁷:

Հայկական լեգեոնի առաջին գումարտակը 1942 թ. հոկտեմբերին ուղարկվել է ռազմաճակատ՝ Հյուսիսային Կովկաս՝ մարտնչելու Կարմիր բանակի զորամասերի դեմ: Մակայն գումարտակի անձնակազմի մեծ մասը ռազմաճակատի զծին մոտենալուն պես՝ Մայկոպի մոտ, անցել է Կարմիր բանակի կողմը: Վ. Ղազախեցյանը նշում է, որ նույն ճակատագրին արժանացավ Ուկրաինա ուղարկված Հայկական լեգեոնի 2-րդ վաշտը՝ լեյտենանտ Արամայիս Մելիք-Հովսեփյանի հրամանատարությամբ:

1943 թ. սեպտեմբերի 16-ին վաշտը, որի կազմում հաշվվում էր լրիվ սպառազինված և հանդերձավորված 248 հայ, անցավ գեներալ Մ. Ի. Նաումովի պարտիզանական միավորման շարքերը և մարտնչեց մինչև 1944 թ. մարտի 29-ը՝ մինչև միավոր-

⁷ Նույն տեղում, էջ 9:

ման ցրումը⁸: Ղազախեցյանը ցույց է տալիս, որ հայկական պարտիզանական ջոկատն իր գոյության ավելի քան 6 ամիսների ընթացքում գեներալ Նաումովի պարտիզանական միավորման շարքերում մարտերով անցել է 1500 կիլոմետրից ավելի տարածություն, որի ընթացքում հայ պարտիզանները ոչնչացրել են ավելի քան հազար ֆաշիստական զինվոր ու սպա: Սեփական կորուստները կազմել է մոտ 70 սպանված⁹:

Պրոֆեսոր Ղազախեցյանն անդրադարձել է նաև գերմանաֆաշիստական զորքերի կողմից Ուկրաինայի, Բելոռուսիայի և Ռուսաստանի ժամանակավորապես գրավված տարածքներում հայ ընդհատակայինների գործունեությանը, վեր հանել նրանց կատարած հերոսական աշխատանքը: Մասնավորապես նա կանգ է առել Մինսկում ընդհատակյա շարժման կազմակերպիչներ, սահմանապահ զորքերի գնդապետ Վահագն Հայրապետովի, կրտսեր լեյտենանտ Միքայել Բաղդասարյանի գործունեության, Մոզիլյովում իր հանդուգն սխրանքով հերոսացած Հենրիկ Զաքարյանի, բելառուսական Լիդա քաղաքի հոսպիտալում Գուրգեն Մարտիրոսովի կատարած սխրանքների վրա, որի հետևանքով մի խումբ վիրավոր ռազմագերիներ փախուստի դիմեցին և միացան պարտիզաններին և այլն:

Վ. Ղազախեցյանը հատուկ ուշադրություն է դարձրել Բելառուսի պարտիզանական շարժման ակտիվ գործիչներ Խաչիկ Մաթևոսյանի, Վահան Գրիգորյանի, Հովհաննես Խաչատրյանի, Վահան Աղաջանյանի և այլոց կատարած սխրանքների վերհանմանը, ցույց տվել, որ նրանցից 4-ը դարձել են պարտիզանական բրիգադների հրամանատարներ, իրենց զգալի

⁸ Ղազախեցյան Վ. Ն., Միկոյանի անվան պարտիզանական ջոկատը, էջ 107:

⁹ Նույն տեղում, էջ 106:

ավանդը ներդրել Բելառուսը ֆաշիստական զավթիչներից ազատագրելու գործին:

«Հայ պարտիզանները» գրքում Վ. Ղազախեցյանը լուսաբանել է նաև Լենինգրադի մարզում գործող Գերմանի անվան պարտիզանական բրիգադի գործունեությունը, որի թիվ 41 ջոկատը համալրված էր հիմնականում հայ մարտիկներով: Ջոկատի հրամանատարն էր կապիտան Արտեմ Գևորգի Սաղումյանը, իսկ վաշտերինը՝ Սուրեն Սարգսյանը, Գաբեգին Ղարիբյանը, Մուրադ Մկրտումյանը, դասակներինը՝ Հաբեթնակ Դանիելյանը, Պարույր Մարտիրոսյանը, Սուրեն Մարգարյանը, Արծվիկ Դավթյանը և ուրիշներ¹⁰:

Միայն «Ռելսային պատերազմի» ընթացքում (Կուրսկի ճակատամարտի և Բելառուսի ազատագրման մարտերում) 41-րդ ջոկատը խորտակեց գերմանական 11 զինվորական գնացք, պայթեցրեց 5 կամուրջ և 1500 երկաթուղային ռելս, կտրեց 8600 մ կապի գիծ, ջախջախեց թշնամու մեկ խոշոր կայազոր, ոչնչացրեց 669 հիտլերական, ավար վերցրեց մեծ քանակությամբ զենք, զինամթերք և հանդերձանք¹¹:

Բացի Ուկրաինայի տարածքում մարտնչած Անաստաս Միկոյանի անվան պարտիզանական ջոկատի գործունեությունը լուսաբանելուց, Վ. Ղազախեցյանն իր ուսումնասիրությունում կարևոր տեղ է հատկացրել նաև «Հաղթանակ» ջոկատին, որը կազմավորվել էր 1943 թ. փետրվարին Լվովի մարզի Սելեյ-Ջավոնյեի ռազմագերիների ճամբարից փախած հայերով: Ջոկատի հրամանատարն էր կապիտան Սերգեյ Արկադիի Հարությունյանը, կոմիսարը՝ քաղդեկ Հովհաննես Պետյանը, հետախուզության պետը՝ Անտոն Պողոսյանը, ջոկերի հրամանա-

¹⁰ Ղազախեցյան Վ.Ն., Հայ պարտիզանները, էջ 62:

¹¹ Նույն տեղում, էջ 64:

տարները Լորիս Ամիրյանը, Երվանդ Ղասաբյանը, Ալավերդի Ֆահիրյանը¹²:

Պրոֆեսոր Վ. Ղազախեցյանն իր գրքում լուսաբանել է նաև ֆաշիստական Գերմանիայի կողմից ժամանակավորապես նվաճված Եվրոպայի մի շարք երկրներում հակաֆաշիստական դիմադրական շարժմանը հայերի ունեցած ակտիվ մասնակցության հիմնահարցը: Նա հատկապես մեծ ուշադրություն է դարձրել Ֆրանսիայում հակաֆաշիստական դիմադրության շարժմանը հայերի մասնակցության լուսաբանման:

Մեծ տեղ է հատկացված նաև Ֆրանսիայում հայ ռազմագերիներից կազմավորված 1-ին խորհրդային պարտիզանական գնդի մարտական գործողություններին: Այդ գնդում կար ավելի քան 2000 մարդ, որից 1200-ը հայեր էին: Այնուհետև Վ. Ղազախեցյանը լուսաբանում է Հոլանդիայում 800 հայ ռազմագերիներից կազմավորված պարտիզանական ջոկատի գործողությունները, բացահայտում նոր փաստեր: Նորովի է լուսաբանվում նաև Հունաստանի ազգային-ազատագրական բանակի կազմում հայերից բաղկացած «Ազատություն» պարտիզանական ջոկատի պատմությունը: Հեղինակը ցույց է տվել, որ այդ ջոկատի կորիզը եղել է Հայկական լեգեոնի Ժիտոմիրի մարզում կազմված գումարտակը, որը 1943 թ. տեղափոխվել էր Հունաստան: Ջոկատը գերմանաֆաշիստական զավթիչների դեմ կռվել է ինչպես Հունաստանում, այնպես էլ Ալբանիայում:

Վ. Ղազախեցյանը անդրադարձել է նաև Լեհաստանի տարածքում՝ Լյուբլինի վոյեռությունում, մարտնչած պարտիզանական փոքրակազմ ջոկատի գործունեությանը, որի հրամանատարն էր Միշա Պետրոսյանը: Վարչավայի շրջանում գործել է Արարատ Նավոյանի պարտիզանական խումբը:

¹² Նույն տեղում, էջ 69:

Ղազախեցյանը նորովի է լուսաբանում նաև Իտալիայում մարտնչած հայ պարտիզանների գործողությունները: Հենվելով իտալացի հեղինակ Մաուրո Գալլենի «Խորհրդային պարտիզանների դիմադրությունը իտալական շարժման մեջ» գրքի տվյալների վրա, հետաքրքիր տվյալներ է բերում Իտալիայում մարտնչած հայ պարտիզանների վերաբերյալ: Լոմբարդիայի մարզի Բրեշիայի շրջանում տեղի ունեցած կռիվների ժամանակ հերոսաբար զոհվել է Միքայել Դաշտոյանը՝ հետմահու պարգևատրվելով «Մարտական խիզախության համար» քրոնգե մեդալով: Լիգուրիայի մարզի «Չիկերո» 3-րդ պարտիզանական բրիգադում 1944 թ. մայիսին կազմավորվել է ականանետային ջոկատ, որի հրամանատարն էր Գրիգոր Հակոբյանը: Մարտերից մեկի ժամանակ՝ 1944 թ. օգոստոսի 13-ին, Գրիգոր Հակոբյանը զոհվել է հերոսի մահով: 1944 թ. հունիսի 25-ին տեղի ունեցած մարտում զոհվել է Գևորգ Քոլոզյանը՝ հետմահու պարգևատրվելով «Ջինվորական խիզախության համար» մեդալով: Չեխոսլովակիայում են մարտնչել հայ պարտիզաններ Արտեմ Պետրոսյանը, Արտեմ Բաբայանը, Վահան Վարդանյանը, Հակոբ Իլիկյանը, Վասիլ Հովսեփյանը, Աշոտ Հովհաննիսյանը և ուրիշները: Վ. Ղազախեցյանը նոր փաստեր է բերում այդ խիզախների վերաբերյալ, նշում Բուլղարիայում, Հարավսլավիայում, Գերմանիայում գործած հայկական պարտիզանական ջոկատների և հայ պարտիզանների կատարած սխրանքները, հանգում այն եզրակացության, թե որ նրկրներում էլ մարտնչեին, նրանք կովում էին նաև Հայաստանի և հայ ժողովրդի շահերը պաշտպանելու համար¹³:

Այսպիսով, հանրագումարի բերելով Հայրենական մեծ պատերազմում հայ պարտիզանների գործունեության մասին Վ.

¹³ Նույն տեղում, էջ 131:

Ղազախսեցյանի կատարած հետազոտությունները՝ տեսնում ենք, որ նա առաջիններից մեկն է, որը հայ պատմագիտության մեջ զրադվել է կարևոր նշանակություն ունեցող այս հիմնահարցով և իր զգալի ավանդը ներդրել այդ բնագավառում: Նրա բոլոր աշխատությունները աչքի են ընկել ոչ միայն աղբյուրագիտական հարուստ հենքով, այլև շարադրման կոմ կառուցվածքով, մատչելի, գրագետ լեզվով և գիտական ապարատով:

Володя А. Гаспарян, АГПУ, к.п.н., Отображение деятельности партизан-армян в годы великой отечественной войны в работах профессора Владимира Казахецяна – Достойный вклад в дело победы над фашистской Германией в годы Великой Отечественной войны внесли партизаны-армяне. Только на Украине и в Белоруссии воевали более 2000, в Крыму и на Северном Кавказе – 500, в Прибалтике и Калининградской области – 200 партизан. Поэтому не случайно, что этот вопрос не остался вне поля зрения армянских историков. Одним из первых осветил этот вопрос профессор Владимир Казахецян. В частности, он обратился к этой теме в своих книгах “Партизанский отряд имени Микояна”, “Армянские партизаны” и в ряде статей. Кроме освещения деятельности партизанского отряда имени Микояна, Казахецян на основании богатых архивных материалов поднял историю действующего на территории Ленинградской и Калининградской областей 41-го отряда, отряда “Победа”, воевавшего на территории Белоруссии. Командирами этих отрядов были армяне, а личный состав был укомплектован в основном армянскими бойцами. В своей книге “Армянские партизаны” профессор Казахецян осветил подвиги, совершенные армянскими партизанскими частями, отрядами и отдель-

ными бойцами на территории временно оккупированных фашистской Германией стран Европы (Франция, Голландия, Италия, Польша, Греция, Чехословакия, Болгария, Югославия и Германия). Он пришел к выводу, что партизаны-армяне сознавали, что где бы они ни воевали, они защищают Армению и интересы армянского народа. Таким образом, подводя итоги трудов профессора В.Н. Казахецяна о деятельности партизан-армян в Великой Отечественной войне, приходим к заключению, что он был в числе первых историков, основательно занявшихся этим вопросом, и внес достойный вклад в армянскую историографию.

Volodya A. Gasparyan, *ASPU, PhD in Pedagogy* - The Reflection of Armenian Partisans Activities During the Great Patriotic War in the Works of Vladimir Chazakhetsyan - Armenian partisans had a great contribution to the victory process of the Great Patriotic War against Nazi Germany.

More than 2000 Armenian partisans fought in Ukraine and Belarus, 500 partisans in Crimea and North Caucasus, 200 in Baltic States and Kalinin region etc. Therefore, it is not accidental that the issue is within the scope of Armenian historians. Among the first Armenian historians, Vladimir Ghazakhetsyan was the first to cover the issue. Particularly, he addressed the problem in his books "Partisan Brigade after Mikoyan", "Armenian Partisans" and in a number of other articles. Besides covering the activities of "Partisan Brigade after Mikoyan", based on rich sources Professor Ghazakhetsyan raised the history about the 41 heroisms in Leningrad and Kalinin regions, as well as the "Victory" brigades who fought in Belarus: the commanders of that brigades were Armenians, and their staff members were mainly Armenians.

In his book "Partisan Brigade after Mikoyan", Professor Ghazakhetzyan wrote about the heroisms of Armenian partisans who fought in a number of European countries', temporarily conquered by Nazi Germany, (France, Holland, Italy, Poland, Greece, Czechoslovakia, Bulgaria, Yugoslavia and Germany) partisan brigades and military units and came to the conclusion that Armenian partisans understood that no matter in what country they fought, it was for the sake of Armenia and Armenian people.

Summarizing the work created by Professor V. N. Ghazakhetzyan about the Armenian partisans' actions, we come to the conclusion that he was among one of the first Armenian historians who studied the above mentioned issues and greatly contributed to Armenian historiography.